

Марина Палієнко
докторка історичних наук,
професорка,
завідувачка кафедри архівознавства
та спеціальних галузей історичної науки,
Київський національний
університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9098-1142>

ЦІННІ ПРАЦІ З ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ УКРАЇНКИ
(рецензія на монографії Миколи Тимошика
«Українське книговидання в діаспорі: Велика Британія» та
«Українська журналістика в діаспорі: Велика Британія». К., 2021)

У 2021 р. у видавництві «Наша культура і наука» побачили світ дві монографічні праці відомого українського вченого, доктора філологічних наук, професора, журналіста, публіциста, письменника Миколи Тимошика, присвячені становленню і розвитку української журналістики та видавничої справи у Великій Британії. У них органічно поєднані стиль, текст і образ, і найголовніше – захопленість автора українським світом, багатолітній досвід копіткого пошуку і вивчення джерел, їх наукового аналізу та інтерпретації. Історія української діаспори, журналістики та книговидання постають як невід’ємна складова національної історії.

Важливим є те, що у цих книгах вперше на основі синтетичного опрацювання виявлених автором в архівних і бібліотечних зібраннях Великої Британії матеріалів відтворюється та узагальнюється журналістська і книговидавнича діяльність українських еміграційних (діаспорних) осередків Туманного Альбіону, визначається їхній внесок у поширення національної ідеї, інформування європейської спільноти про українські справи. Автор розглядає розвиток видавничої справи та журналістики на тлі аналізу суспільно-політичних і соціокультурних процесів, які відбувалися у житті української діаспори у Великій Британії та сприяли формуванню образу українського журналіста на чужині. У фокусі монографій – відтворення специфіки пресового руху, постанов українських видавничих осередків, заснування періодичних органів, діяльність окремих журналістів і видавців.

Слід окремо наголосити на тому, що численні праці проф. М. Тимошика ґрунтуються на опрацюванні та використанні документів, виявлених ним під час наукових відряджень для роботи з фондами українки у закордонних інституціях, архівних і бібліотечних осередках, у т. ч.

Українського Вільного Університету (Мюнхен, Німеччина), Колегії св. Андрія (Манітоба, Канада), Європейського осередку НТШ у Сарселі (Франція), а також українських діаспорних організацій в Італії (Рим, Мілан), США (Нью-Йорк, Вашингтон, Стемфорд, Клівленд) тощо. Для написання книг з історії української журналістики і книговидання на теренах Великої Британії дослідник провів масштабну роботу з вивчення фондів Бібліотеки і Архіву ім. Т. Шевченка в Лондоні Союзу українців у Великій Британії, зібрав Української видавничої спілки, опрацював рідкісні українські видання у Британській бібліотеці, де, зокрема, виявив 35 чисел періодичного бюлетеня «The Ukraine», що його видавала Дипломатична місія УНР у Лондоні в 1919–1920 рр.

Розділи монографії «Українська журналістика в діаспорі: Велика Британія» послідовно представляють авторське бачення процесу становлення і розвитку різногалузевої журналістики у Великій Британії

крізь призму аналізу організаційних документів, програмних засад діяльності, тематики опублікованих на шпальтах матеріалів, внеску окремих журналістів і співробітників. У першому розділі рецензованої книги, що має промовисту назву «Місія і кредо українського журналіста на чужині», автор розглядає тривале існування української книги і преси далеко поза межами України як один із головних «феноменів української діаспори», наголошуючи на «місійній силі нашого гнаного з рідної землі друкованого слова».

У полі зору дослідника перебувають такі ключові проблеми, як розвиток українського організованого життя у Великій Британії, етичні засади діяльності журналістських колективів, підготовка журналістських кадрів тощо. М. Тимошик розглядає видавничу діяльність найпотужніших громадсько-політичних і культурних представництв, організацій і об'єднань української діаспори у Великій Британії у міжвоєнний та повоєнний періоди, передусім, Союзу українців у Великій Британії, Української видавничої спілки, лондонської філії Спілки українських журналістів на чужині. Автор характеризує не лише процеси інституалізації, але й зупиняється на причинах протистояння в еміграційному середовищі, аналізуючи природу міжпартійних, міжособистісних конфліктів, «газетних війн між своїми».

У монографії «Українське книговидання в діаспорі: Велика Британія» автор на основі опрацювання широкого кола архівних і опублікованих джерел осмислює феномен процесу видання та поширення української книги за межами історичної Батьківщини, географію видавничого руху, аналізує книги, альманахи, календарі, що їх видавали Союз українців у Великій Британії, Українська видавнича спілка, Об'єднання бувших вояків українців, Спілка української молоді, друкарня УАПЦ тощо. Привертають увагу підрозділи, присвячені т. зв. «підривній літературі», яка видавалася у вільному світі та нелегально завозилася до СРСР. До цієї категорії належали підпільні видання ОУН-УПА, кишенькові та мініатюрні видання, «книжки-обманки», коли за обкладинкою з типово «радянською» назвою, як-то «З історії колективізації сільського господарства західних областей Української РСР» видавцями був «захований» підривний зміст української незалежної публіцистики, у цьому випадку творів С. Бандери.

З огляду на документознавчу домінанту «Архівів України», особливу увагу слід звернути на сюжети, присвячені діяльності Українського пресового бюро в Лондоні у 1931–1939 рр., висвітлення яких ґрунтується на вивченні інформаційного потенціалу архіву організації, що був виявлений автором під час наукового стажування у Великій Британії в 2016 р. У підрозділі «Архів прес-бюро як джерело його історії» М. Тимошик висвітлює обставини відкриття цього цінного документального зібрання серед матеріалів Польського інституту і музею ім. Сікорського у Лондоні (The Polish Institute and Sikorski Museum in London), характеризуючи обсяг і тематичну структуру архіву, що складає понад півтори сотні тек обсягом від 20 до 200 сторінок із рукописними і машинописними документами з історії створення й діяльності Бюро – звітами, оглядами, відозвами, офіційним листуванням, а також фотографіями. Між іншим, тут представлено документи українського громадського діяча й мецената Я. Макогона – засновника Українського пресового бюро у Лондоні та його філій у Женеві і Празі, а також очільника Бюро В. Кисілевського. Окремі теки акумулюють документи Є. Онацького, С. Русової, гетьмана П. Скоропадського. Крім того,

в архіві зберігаються автографи М. Грушевського, І. Кедровського, О. Кисілевської, О. Колесси, Є. Коновальця, В. Кубійовича, І. Мазепи, Р. Смаль-Стоцького тощо. Джерельну цінність мають повні комплекти друкованої продукції, яку випускало Бюро англійською та українською мовами, а також тематичні збірки з газетними витинками про українське питання (статтями, інтерв'ю, рецензіями тощо). Аналіз виявлених в архіві документів дав змогу авторові дослідити основні напрями інформаційної діяльності, співпрацю з іноземними журналістами та британськими парламентарями, благодійні проекти, спрямовані на підтримку зарубіжного українства. Крім того, він відтворює за архівними документами обстановку, в якій діяло Бюро, умови, організацію роботи в офісі, зазначає, що для зберігання кореспонденції та архівних документів були придбані дві спеціальні «шафи-кабінети» з висувними полицями. Цінним є цитований М. Тимошиком лист Я. Макогона із Женеви до В. Кисілевського від 4 березня 1935 р. про згортання діяльності Бюро і його філій та міркування про подальшу долю архіву.

Перед читачами постає багатогранне життя української громади у Великій Британії крізь призму аналізу тематичної палітри, змістових акцентів, програмних засад діяльності, особливостей редакційної політики провідних українських газетних і журнальних видань, серед яких: «Українська думка», «Український клич», «Визвольний шлях», «Наш клич», «Голос молоді», «Сурмач», «Наша Церква» та багато інших. Також висвітлюється специфіка розвитку радійної журналістики, характеризується акція «Рух за українське радіо» в Західній Європі. Окремий розділ присвячений англійській журналістиці, у якому визначаються типологічні особливості видань, програмні та фінансові засади діяльності редколегій, змістове наповнення окремих чисел вже згаданого інформаційного бюлетеня «The Ukraine» (1919–1920), а також «Ukrainian Bureau Bulletin» (1931–1939), журналу «The Investigator» (1932–1934), повоєнних часописів «Refugee»/«Refugee News» (1947–1948), «The Ukrainian Review» (1955–1992) тощо.

Привертають увагу також сюжети монографії, пов'язані з конкурсом старих фотографій, який у повоєнний період оголосила редакція часопису «Українська думка», щоб використати потенціал особистих і родинних архівів емігрантів, опублікувавши добірки світлин із рідного краю під назвою «Чарівна Україна». Згодом, наприкінці 1950-х років, було проведено конкурс сучасних фотографій, для якого було спеціально розроблено вимоги, форму заявки, опис фотографії, поради щодо її виконання й атрибуції, причому наголошувалося, що світлини повинні мати «національно-український характер». Про значення фотографії як «життєвого документа» не лише для родини, але й для всієї національної спільноти редакція «Української думки» писала на своїх шпальтах в оголошенні про фотоконкурс у листопаді 1958 р.

Таким чином, крізь призму аналізу діяльності українських організацій та об'єднань М. Тимошик представив цілісну картину створеної українцями у Великій Британії мережі україномовних і англomовних періодичних видань, яка, за влучним висловом автора, «увиразнювала суспільно-політичні, культурні й просвітницькі орієнтири різних груп українців». Як зазначав один із тогочасних оглядачів пресового руху І. Дмитрів, українська громадсько-політична преса в еміграції стала своєрідним «запіллям України, де кується національно-політична й культурна думка...» (цит. за: *Тимошик М. Українська журналістика в діаспорі: Велика Британія. К., 2021. С. 415*).

Важливим є висновок М. Тимошика про те, що «досвід преси української еміграції на етапі становлення та розвою після Другої світової війни [...] є неоціненним для винесення належних уроків щодо формування сучасного українського інформаційного простору в контексті двох взаємопов'язаних аспектів: національного та європейського».

Цінними є додатки до двох монографій. Так, у книзі «Українська журналістика в діаспорі: Велика Британія» вміщено інтерв'ю, яке проф. М. Тимошик дав навесні 2016 р. редакторці газети «Українська думка» й кураторці Бібліотеки і Архіву ім. Т. Шевченка в Лондоні д-ру Людмилі Пекарській. У цій живій розмові були порушені дуже важливі проблеми вивчення діяльності та документальної спадщини української діаспори у світі, збереження зарубіжної україніки, що загострюються викликами фінансування, оцифрування, зміни поколінь та сьогодні особливо гостро потребують уваги і підтримки з боку незалежної Української Держави.

У додатку до книги «Українське книговидання в діаспорі: Велика Британія» вміщено «Каталог книжкових видань українців у Великій Британії», укладений М. Тимошиком у результаті дослідження книжкових колекцій та архівних фондів бібліотек і музеїв української діаспори, що охоплює період 1931–2017 рр. і включає понад 600 позицій.

Окремо слід також наголосити на ґрунтовності висновків, функціональності укладених автором іменного і предметного покажчиків, які допомагають читачеві краще орієнтуватися у великому масиві фактографічного матеріалу, полегшують пошук необхідної інформації.

Рецензовані книги становлять інтерес як для науковців, які вивчають розвиток видавничої справи та української журналістики за кордоном, історію української еміграції та діаспори, зарубіжну україніку, так і для архівознавців, книгознавців, широкого кола зацікавлених у вивченні і збереженні української історико-культурної спадщини у світі. Вони становлять поважний внесок у сучасний історіографічний дискурс, розширюючи наші знання про феномен української діаспори, даючи імпульс для нових наукових досліджень.